

Registro Nr.2698

LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJOS ARCHYVAS

FONDAS NR. 361 (SA)

ŠEDUVOS MIESTO MAGISTRATAS

МАГИСТРАТ ГОРОДА ШАДОВ

**TVIRTINAMŲJŲ, EINAMŲJŲ REIKALŲ AKTŲ IR DEKRETŲ KNYGŲ;
TVIRTINAMŲJŲ AKTŲ, EINAMŲJŲ REIKALŲ IR DEKRETŲ PROTOKOLŲ**

АПЫРАШАС NR. 1

CHRONOLOGINĖS RIBOS: 1778-1843 m.

LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJS ARCHYVAS
PAŽYMA APIE ŠEDUVOS MIESTO MAGISTRATĄ
FONDA NR. 361 (SA)

2020-12-16 Nr. A7-55

Vilnius

I. INFORMACIJA APIE FONDO SUDARYTOJĄ

Miestų savivaldos institucijų XVI-XVIII a. įrašų, arba aktų knygos – vienas svarbiausių šaltinių Lietuvos miestų istorijos tyrinėtojams. Jos padeda išaiškinti pakitimus miestų savivaldos institucijų veikloje ir nustatyti miestiečių kultūrinį lygį¹. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK) teisę organizuoti savivaldą turėjo tie miestai, kuriems valdovas suteikdavo vadinamąją Magdeburgo privilegiją, t. y. teisę tvarkytis pagal Magdeburgo miesto (Vokietijoje) pavyzdį². Magdeburgo teisę pirmiausia gavo sostinė Vilnius. 1387 m. ją suteikė Lietuvos didysis kunigaikštis (toliau – Ldk) Jogaila. Vėliau ta teisė buvo suteikta Kaunui (1408 m.), Trakams (1409 m.) ir kitiems miestams. Intensyviausiai Magdeburgo teisė LDK plito po 1564-1566 m. reformų ir 1569 m. Liublino unijos. Tada magdeburginės privilegijos pradėtos suteikinti ir mažesniems gyvenvietėms bei miesteliams.

LDK miestai kūrėsi prie sausumos ir vandens kelių. Taip atsitiko ir su Šeduva. Ji įsikūrė prekybinių kelių, einančių į Šiaulius, Panevėžį, Kėdainius, o toliau į Rygą, Kauną ir Vilnių, sankryžoje. Tai sudarė sąlygas miestui augti³. 1542 m. Šeduva jau vadinama miestu ir parapijos centru. XVI a. antrojoje pusėje Ldk Žygimanto Augusto laikais ji tapo valsčiaus centru. Mieste stovėjo Ldk dvaras-pilis ir Hanzos pirklių prekių sandėliai. XVII a. Ldk Vladislovo Vazos laikais, t. y. 1640 m. Šeduvoje vietoj senosios medinės bažnyčios Žemaičių seniūno Jeronimo Valavičiaus iniciatyva pradėta statyti mūrinė bažnyčia, naujoje vietoje kūrėsi miesto centras su Turgavietės aikšte. Šeduva, iki tol priklausiusi Upytės ekonomijai, 1655 m. vadinama jau Šeduvos ekonomija, t. y. karališkuoju dvaru, nes ji priklausė Lenkijos

¹ KIAUPA, Zigmantas, „Lietuvos miestų savivaldos organų įrašų knygos XVI-XVIII amžiuje“, *Jaunųjų istorikų darbai : respublikinės jaunųjų istorikų konferencijos tezės* kn. 3 (1980), p. 113.

² KIAUPA, Zigmantas, „Miestai“, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai* (Vilnius, 2001), p. 353. Seniausias Lietuvos savivaldis miestas yra Klaipėda. Pasak Jolantos Karpavičienės, 1258 m. suteikta Liubeko teisės privilegija laikoma pakankamu argumentu Klaipėdą traktuoti kaip pirmąjį savivaldų miestą dabartinės Lietuvos teritorijoje, KARPAVIČIENĖ, Jolanta, „Liubeko ir Magdeburgo teisių raiška Europoje viduramžiais ir ankstyvaisiais naujaisiais laikais“, *Acta historica universitatis Klaipedensis* t. 17 (2008), p. 29-30.

³ KRYŽEVIČIUS, Vincas, „Šeduva: praeitis ir ateitis“, *Mokslas ir gyvenimas* nr. 8 (1986), p. 34; ČERBULĖNAS, Klemensas, „Šeduva“, *Kultūros barai* nr. 2 (1969), p. 35.

karaliaus ir Ldk Jono Kazimiero Vazos žmonai Liudvikai Marijai, kilusiai iš prancūziškosios Gonzagų šakos⁴. 1649 m. J. K. Vaza pažadėjo Liudvikai Marijai kaip vestuvinį kraitį 40 000 auksinų Lenkijoje ir 20 000 auksinų Lietuvoje. Yra manoma, kad šios sumos dalimi buvo įvertintas Šeduvos miestelis su valsčiumi. Taigi 1654 m. karalienė Liudvika Marija tapo tikrąja Šeduvos savininke⁵. Nuo 1647 m. Šeduva tampa ir dekanato, t. y. religiniu centru.

Išaugus Šeduvos prekybinei-ekonominei reikšmei, 1654 m. balandžio 25 d. Ldk J. K. Vaza prašant Šeduvos vaitui Kazimierui Puchalskiui ir tarpininkaujant Ldk žmonai Liudvikai Marijai suteikė Šeduvai Magdeburgo teises⁶. Miestas turėjo savivaldą su burmistro ir tarėjų (civilinėms byloms spręsti) bei vaito ir suolininkų (baudžiamosioms byloms spręsti) teismais. Nesutikdami su jų sprendimu, miestiečiai galėjo apeliuoti į dvaro administraciją arba karaliaus teismą – asesoriją. Šeduvoje leista rengti kassavaitinius turgus ir keturias metines muges⁷. Miestiečiams buvo panaikinti valstybės mokesčiai, netgi hibernas. Miestui buvo paskirti 133 valakai, arba 2 562 ha žemės, už kurią jo gyventojai turėjo mokėti dvarui činšą⁸.

1654 m. Šeduvai suteiktą Magdeburgo teisę 1661 m. patvirtino Seimas, o 1672, 1679, 1699, 1744, 1775 ir 1779 m. miestas gavo konfirmacines privilegijas⁹, t. y. iš naujo buvo tvirtinama senoji Magdeburgo teisė. 1672 m. ją patvirtino Ldk Mykolas Kaributas Višnioveckis ir teisėmis Šeduvą sulygino su senuoju Kaunu. Taip pat suteikė miestui herbą – erelį su lelijomis ant krūtinės ir leido statyti rotušę¹⁰. XVII a., pertvarkius Šeduvos planą, miesto centru tapo pailginta stačiakampė turgaus aikštė, į kurią iš priešingų kampų susiėjo keliai nuo Šiaulių, Kėdainių ir Panevėžio. Šios aikštės viduryje buvo pastatyta rotušė¹¹. Senųjų rotušių pirmasis aukštas paprastai buvo skiriamas prekybos reikalams, antrajame įsikurdavo raštinė, miesto taryba, teismo patalpos, svarbiausioji patalpa – reprezentacinė salė, skiriama posėdžiams, priėmimams. Rotušių bokšto viduje buvo įrengiamas archyvas, o rūsyje – kalėjimas¹².

⁴ BUKAUSKAS, Antanas, *Trumpa Šeduvos miesto istorija* (Utena, 1992), p. 3.

⁵ BRIEDIS, Mindaugas, „Šeduvos miestui – 340: viena garsi moteris“, *Aušros alėja* nr. 49 (1994), l. 1.

⁶ *Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym* t. 3 (Warszawa, 1846), s. 577; BUKAUSKAS, *Trumpa Šeduvos miesto ...*, p. 4.

⁷ BUKAUSKAS, *Trumpa Šeduvos miesto ...*, p. 7, 16.

⁸ KRYŽEVIČIUS, „Šeduva: praeitis ir ateitis“, p. 34.

⁹ KRYŽEVIČIUS, Vincas, *Lietuvos privilegijuotieji miestai: XVII a. antroji pusė-XVIII a.* (Vilnius, 1981), p. 84, 134.

¹⁰ *Город Шадово (Опыт историко-статистического описания)*, составил Владимир Гейслеръ, под ред. К. Гуковского, с. 76,

http://www.paneveziomuziejus.lt/files/seniejai_leidiniai/Greiseris_Seduvos_aprasymas_MMB%20pdf.pdf [žiūr. 2020-12-11].

¹¹ ČERBULĖNAS, „Šeduva“, p. 35.

¹² VASILIAUSKAS, Ernestas, „Kur buvo Jonišio rotušė?“, *Žemgala* 2006 m. nr. 2-2007 m. nr. 1, p. 15.

1679 m. Ldk Jonas Sobieskis dar kartą patvirtino Magdeburgo privilegiją, o Šeduvos seniūnijos (valstybinio dvaro) seniūnams nustatė 10 000 lietuviškų grašių baudą už galimą miesto teisių pažeidimą. Tuo laikotarpiu Šeduva iš karališkojo dvaro jau buvo tapusi valstybiniu dvaru – prekybos ir švietimo centru. Dažnai keitėsi Šeduvos valdytojai, 1683 m. ji buvo atimta iš Ldk kanclerio Kristupo Paco ir perduota LDK raštininkui Andriui Gelgudui. 1699 m. gegužės 5 d. Ldk Augustas II Šeduvos miestą visai atskiria nuo valstybinio dvaro (seniūnijos), tuo suteikdamas jai dar daugiau teisių¹³.

Kiek daugiau žinių apie Šeduvą yra iš XVIII a. antrosios pusės. 1764 m. konvokacinio teismo nurodymu buvo atliktos seniūnijų iliustracijos, o 1765 m. sudaryti jų inventoriai. 1765 m. spalio 18 d. Panevėžyje Kauno matininkas K. Gutovskis sudarė Šeduvos inventorių. Tuomet Šeduvos seniūniją kartu su Klovainių ir Panevėžio palivarkais valdė LDK išdininkas Jurgis Flemingas, po jo – A. Tyzenhauzas. Šeduvos miestas taip aprašytas: yra turgavietė, trys pagrindinės gatvės – Kėdainių, Šiaulių ir Krekenavos, iš viso mieste buvo 128 kiemai, maždaug po 7 žmones kiekviename, taigi Šeduvoje iš viso gyveno apie 900 žmonių¹⁴.

Šeduvos ekonominis ir visuomeninis klestėjimas truko iki XVIII a. pabaigos. Paskutiniojo Ldk Stanislovo Augusto Poniatovskio valdymo laikais, t. y. 1776 m. Šeduvai, kaip ir kitiems mažiems miestams, buvo atimtos savivaldos teisės ir ji atiteko jo broliui Kazimierui Poniatovskiui, o vėliau pastarojo sūnui Stanislovui Poniatovskiui. 1779 m. liepos 25 d., kai jis sudarė sutartį su miestiečiais, savivaldos teisės buvo atgautos, tačiau miestiečiai kunigaikščiui turėjo mokėti čišo mokesį. Šeduvą betarpiškai valdė artimi karaliaus giminaičiai arba LDK išdininkai, etmonai, generolai. Iš jų paminėtini Valavičiai, Sapiegos, Pacai, Gelgudai, Radvilos, Višnioveckiai, Poniatovskiai, Flemingai, Tyzenhauzai ir Ropai¹⁵.

XVIII a. pabaigoje, t. y. 1798 m., Šeduvą su apylinkėmis nupirko baronas Teodoras Ropas. Tai įvyko jau po III-jo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo, valdant carui Aleksandrui I-jam. Šeduvos miestiečiai nesutiko su teismo sprendimu panaikinti miesto magistratą. 1810 m. gruodžio 15 d. Šeduvos miestiečiai kreipėsi į Senatą Peterburge. Pastarasis 1812 m. spalio 3 d. nusprendė palikti Šeduvai rotušę su magistratu, burmistra¹⁶, teismą ir įvairias pastovias komisijas. Tokiu būdu iki baudžiavos panaikinimo Šeduva buvo

¹³ BUKAUSKAS, *Trumpa Šeduvos miesto ...*, p. 4.

¹⁴ KRYŽEVIČIUS, „Šeduva: praeitis ir ateitis“, p. 34.

¹⁵ BUKAUSKAS, *Trumpa Šeduvos miesto ...*, p. 4.

¹⁶ Burmistro pareigos panaikintos po 1863–1864 sukilimo, „Šeduva“, <https://www.vle.lt/straipsnis/seduva/> [žiūr. 2020-12-10].

vienintelis Lietuvos miestelis, išsikovojęs miesto teises ir pagal savo įstatymus prilygęs apskrities miestams¹⁷.

Lietuvos valstybės istorijos archyvo Senųjų aktų fonde yra saugomos keturios Šeduvos miesto magistrato aktų knygos. Dokumentų chronologinės ribos apima 1778-1803 m. Šiose aktų knygose buvo registruojami miestiečių sudaryti sandoriai ir sutartys, pateikti skundai ir ieškiniai, turto paveldėjimas, magistrato teismų nutarimai ir kiti klausimai. 1854 m. Šeduvos miesto rotušė šias aktų knygas perdavė Vilniaus centriniam Senųjų aktų archyvui.

Yra žinoma, kad XIX a. pabaigoje Šeduvos savivaldos dokumentų buvo pas Šeduvos dvaro savininką T. Ropą, o 1792 m. kovo 19 d. privilegijos dėl Šeduvos savivaldos teisių atnaujinimo originalas, įrištas oda, su pakabinamuoju antspaudu – saugotas miesto valdyboje. Prieš antrąjį pasaulinį karą ši privilegija buvo Panevėžio miesto muziejuje¹⁸.

II. DOKUMENTŲ SUTVARKYMAS

Bendrosios žinios apie fondo dokumentus

1852 m. balandžio 2 d. Rusijos imperatorius Nikolajus I paskelbė įsaką „dėl vakarinių gubernijų centrinių senųjų aktų archyvų Kijeve, Vitebske ir Vilniuje įsteigimo“. Remiantis šiuo įsaku buvo įsteigtas Vilniaus centrinis Senųjų aktų archyvas, kuriame turėjo būti sukaupti visi LDK veikusių įstaigų ir institucijų aktai, surašyti iki 1799 m. Šio archyvo direktoriumi buvo paskirtas Nikita Gorbačevskis. Archyvo išlaidoms iš valstybės išdo buvo skirta 2 300 rublių, o jo veiklą kontroliavo Rusijos imperijos liaudies švietimo ministerija.

Šeduvos rotušė 1854 m. perdavė Vilniaus centriniam Senųjų aktų archyvui keturias aktų knygas¹⁹. Pagal 1854 m. kovo 17 d. perdavimo žiniaraštį Vilniaus centrinis Senųjų aktų archyvas gavo keturias Šeduvos rotušės aktų knygas²⁰.

1872 m. buvo išleistas N. Gorbačevskio sudarytas spausdintinis Vilniaus senųjų aktų archyvo bylų inventorinis apyrašas, pavadintas Katalogu, kuriame buvo įrašytos 18 243 bylos. Šeduvos miesto rotušės bylos (4 vienetai) N. Gorbačevskio kataloge sudarė atskirą grupę (Gor. Nr. 15143-15146)²¹. Pagal dokumentų pobūdį N. Gorbačevskis visas bylas

¹⁷ KRYŽEVIČIUS, „Šeduva: praeitis ir ateitis“, p. 34; BUKAUSKAS, *Trumpa Šeduvos miesto ...*, p. 4.

¹⁸ *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai*, t. 1, *Joniškis, Jurbarkas*, sud. Antanas Tyla (Vilnius, 1991), p. 9.

¹⁹ *Archiwum akt dawnych w Wilnie w okresie od 1795 do 1922 roku: rys historyczny*, opr. R. Mienicki (Wilno, 1923), s. 48.

²⁰ LVIA, f. 594, ap. 1, b. 664, l. 648-648v.

²¹ ГОРБАЧЕВСКИЙ, Никита, *Каталог древним актовым книгам губерний Виленской, Гродненской, Минской и Ковенской* (Вильна, 1872), с. 536.

pavadino Šeduvos miesto rotušės aktų knygomis. Ankstyviausias dokumentas buvo 1779 m., vėlyviausias – 1803 m. Kiekvienai bylai kataloge suteiktas inventorinis numeris, nustatytos chronologinės ribos, nurodytas lapų kiekis.

XX a. vykę pasauliniai karai ir okupacijos skaudžiai atsiliepė Vilniaus centriniam senųjų aktų archyvui. Jis ne kartą buvo išvežtas į užsienį ir vėl gražintas į Lietuvą. Nemažai bylų dingo arba atsidūrė kitų šalių archyvuose. Po antro pasaulinio karo Vilniaus centrinio senųjų aktų archyvo bylos perėjo LTSR centrinio valstybinio archyvo žinion. 1946 m., siekiant įvesti tikslią Lietuvos archyvuose saugomų fondų apskaitą ir kontrolę, Vyriausioji archyvų valdyba prie TSRS vidaus reikalų ministerijos išleido potvarkį, kuriuo LTSR archyvų valdybai nurodoma užregistruoti visus tuo metu buvusius archyvų fondus, suteikiant jiems numerius. Vykdam šį potvarkį, 1949-1951 m. Šeduvos miesto magistrato fondui buvo suteiktas Nr. 361 (SA).

1957 m. sausio 1 d. Vilniuje buvo įsteigtas LTSR centrinis valstybinis istorijos archyvas, kuriam iš LTSR centrinio valstybinio archyvo buvo perduoti Senieji aktai, tame tarpe ir Šeduvos miesto magistrato fondas. Spausdintinis N. Gorbačevskio Senųjų aktų katalogas buvo naudojamas kaip šio fondo apyrašo Nr. 1 apskaitos dokumentas, pagal kurį jam priklausė keturios bylos. 1976 m. archyve buvo sudarytas fondo Nr. 361 (SA) apyrašas Nr. 2. Jį sudarė 1814 m. birželio 3 d. Šeduvos miesto burmistro-tarėjų teismo sprendimo išrašas Juozapo Petravičiaus byloje dėl turto užvaldymo su Šemetomis ir Misevičiais. 1986 m. buvo sudarytas fondo Nr. 361 (SA) apyrašas Nr. 3. Jam priskirta viena byla iš papildomo rankraštinio N. Gorbačevskio katalogo (papildomo Gor. kat. Nr. 19655). Tai buvo 1843 m. sudarytas Šeduvos miesto magistrato aktų knygoje (pgl. Gor. Nr. 15143-15146) esančių dokumentų rejestras (vidaus apyrašas).

1976 ir 1980 m. Lietuvos TSR centriniam valstybiniam istorijos archyve atlikus Šeduvos miesto magistrato fondo Nr. 361 (SA) bylų kiekio ir fizinės būklės patikrinimą, buvo nustatyta, kad pagal spausdintinį N. Gorbačevskio katalogą, bylų grupėje Nr. 15143-15146 faktiškai yra keturios bylos, apyraše Nr. 2 – viena, papildomame rankraštiniame N. Gorbačevskio kataloge (apyrašas Nr. 3) – taip pat viena byla. Taigi patikrinimas patvirtino faktinį fondui priklausančių bylų kiekį.

2020 m. naujai sudarius Šeduvos miesto magistrato fondo Nr. 361 (SA) apyrašą Nr. 1 pasikeitė jo apskaitos vienetų kiekis. Į šį apyrašą buvo įrašyta byla, priklausiusi apyrašui Nr. 3. Po šių pertvarkymų apyrašas Nr. 3 buvo panaikintas.

Iš viso Šeduvos miesto magistrato fonde Nr. 361 (SA) yra 6 apskaitos vienetai, kurių chronologinės ribos 1778-1843 m.

Tvirtinamųjų, einamųjų reikalų aktų ir dekretų knygu;
tvirtinamųjų aktų, einamųjų reikalų ir dekretų protokolų apyrašas Nr. 1

Iš naujo patyrinti ir pertvarkyti Senuosius aktus imtasi, norint ištaisyti N. Gorbačevskio Senųjų aktų kataloguose pastebėtus bylų aprašymo trūkumus ir netikslumus. 2020 m., sudarant naują Šeduvos miesto magistrato fondo Nr. 361 (SA) apyrašą Nr. 1, buvo atlikti šie darbai:

- 1) bylų kiekio, fizinės būklės patikrinimas;
- 2) bylų priklausymo fondui nustatymas;
- 3) dokumentų tikslų chronologinių ribų nustatymas;
- 4) bylų antraščių lietuvių ir rusų kalbomis sudarymas;
- 5) naujų numerių suteikimas apskaitos vienetams.

Sudarytame Šeduvos miesto magistrato fondo Nr. 361 (SA) naujame apyraše Nr. 1 kiekviena iš 5 į spausdintinį ir papildomą N. Gorbačevskio katalogus įrašytų bylų gavo naują apskaitos numerį, tačiau šalia lieka nurodyti ir ankstesni N. Gorbačevskio katalogų numeriai.

Fondo Nr. 361 (SA) apyrašą Nr. 1 sudaro tvirtinamųjų, einamųjų reikalų aktų ir dekretų knygos; taip pat tvirtinamųjų aktų, einamųjų reikalų ir dekretų protokolai. Bylų dokumentų chronologinės ribos 1778-1843 m. Seniausioje 1778-1781 m. tvirtinamųjų, einamųjų reikalų ir dekretų protokolų knygoje įrašyta daugiau nei 70 dokumentų.

Tvirtinamieji aktai – tai testamentai, pirkimo-pardavimo arba keitimo sutartys; dovanojimo raštai, kvitaciniai užrašai, paskolos, prekybiniai sandėriai ir kt. Didelę vertę turi išlikę testamentai. Jie atskleidžia Šeduvos miesto gyventojų socialinio-ekonominio išsivystymo ir teisinės kultūros lygį. Einamųjų reikalų aktus sudaro skundai, pareiškimai, šaukimai į teismą, vaznių liudijimai apie šaukimų į teismą įteikimą, nukentėjusiųjų žaizdų apžiūros aktai (obdukcijos) ir kt.

Tvarkant Šeduvos miesto magistrato fondo Nr. 361 (SA) apyrašo Nr. 1 bylas, nefondinių bylų jame nerasta. Bylų datų, fizinio stovio arba sudėties ypatybės yra nurodytos apyrašo Nr. 1 lentelės pastabų skiltyje.

Šeduvos miesto magistrato fondo Nr. 361 (SA) apyrašo Nr. 1 bylos Nr. 1-4 turi dokumentų rejestrą – vidaus apyrašą. Tai šio apyrašo byla Nr. 5.

Visi aktų knygoje esantys dokumentai parašyti lenkų kalba. Tik šių aktų knygu dokumentų rejestras parašytas rusų kalba. Tvarkant pirmą apyrašą, sudarytos naujos bylų antraštės lietuvių ir rusų kalbomis, tiksliau nustatytos bylų chronologinės ribos ir lapų kiekis.

Iš viso į fondo Nr. 361 (SA) Šeduvos miesto magistrato apyrašą Nr. 1 įrašyti 5 apskaitos vienetai, kurių chronologinės ribos 1778-1843 m.

Informacijos ir sklaidos skyriaus
vyriausioji specialistė

Violeta Pansevič

ПЕРЕВОД СПРАВКИ ФОНДА № 361 « МАГИСТРАТ ГОРОДА ШАДОВ»

I. ИНФОРМАЦИЯ О ФОНДООБРАЗОВАТЕЛЕ

Одним из важнейших источников для исследователей истории литовских городов являются книги записей или актовые книги городских самоуправлений XVI-XVIII вв. Они помогают объяснить изменения в деятельности городских самоуправлений и определить культурный уровень горожан. В Великом Княжестве Литовском (далее – ВКЛ) право на организацию самоуправления принадлежало тем городам, которым правитель предоставил так называемое Магдебургское право, то есть право управления по образцу города Магдебург (Германия). Магдебургское право в первую очередь получило Вильно. Это право в 1387 г. ему предоставил великий князь литовский (далее – Вкл) Ягайло. Позже это право было предоставлено для Ковна (1408 г.), Трок (1409 г.) и других городов. Наиболее интенсивное распространение Магдебургского права в ВКЛ произошло после реформ в 1564-1566 гг. и Люблинской унии 1569 г. Тогда привилегии с Магдебургским правом начали предоставляться и более мелким поселениям и городам.

Города ВКЛ развивались возле торговых путей. То же самое произошло и с городом Шадов. Он был расположен на перекрестке торговых путей, ведущих в Шавли, Поневеж и Кейданы, а далее в Ригу, Ковно и Вильно. Это привело к росту города. В 1542 Шадов уже назывался городом и центром волости. Во второй половине XVI в., во время правления Вкл Сигизмунда II Августа, он стал центром волости. В городе располагалось имение-замок Вкл и склады ганзейских купцов. В XVII в., во время правления Вкл Владислава IV, т. у. в 1640 г. в Шадове по инициативе жмудского старосты Иеронима Воловича вместо старого деревянного костела начали возводить кирпичный костел, также на новом месте строился центр города с торговой площадью. Город Шадов, ранее принадлежавший Упитской экономии, в 1655 г. уже назывался Шадовской экономией, т. е. королевским имением, так как она принадлежала Людвике Марии, жене короля польского и Вкл Яна II Казимира Вазы, представительницей французской ветви Гонзагов. В 1649 г. Ян Казимир в качестве свадебного приданого пообещал Людвике Марии 40 000 червонных злотых в Польше и 20 000 червонных злотых в Литве. Считается, что частью этой суммы был оценен город Шадов с волостью. Таким образом, в 1654 г. королева Людвика Мария стала настоящей

владелицей города Шадов. С 1647 г. Шадов также стал центром деканата, т. е. религиозным центром.

После взроста торгового и экономического значения города Шадов, 25 апреля 1654 г. Вкл Ян Казимир Ваза предоставил городу Шадов Магдебургское право по просьбе шадовского войта Казимира Пухальского и за посредничеством Людвиги Марии – жены Вкл. В городе было самоуправление с судами бургомистра и радцов (по гражданским делам), а также войта и лавников (по уголовным делам). Не согласившись с их решением, горожане могли обратиться к администрации имения или к королевскому суду, т. е. к ассессорскому суду. В Шадове разрешены еженедельные рынки и четыре ежегодные ярмарки. Для горожан были отменены государственные налоги, даже «гиберной» подать. Городу были выделены 133 волоки, или 2 562 га земли, за которые жители должны были платить чинш имению.

В 1654 г. для города Шадов предоставленное Магдебургское право в 1661 г. было утверждено Сеймом, а в 1672, 1679, 1699, 1744, 1775 и 1779 гг. город получил конфирмационные привилегии, т.е. вновь утверждалось старое Магдебургское право. В 1672 г. эту привилегию подтвердил Вкл Михаил Корибут Вишневецкий и приравнял город Шадов к старому Ковну. Он также предоставил городу герб – орла с лилиями на груди и разрешил построить ратушу. В XVII в., после реорганизации плана города Шадов, центр города превратился в протяженную прямоугольную рыночную площадь, к которой с противоположных углов выходили дороги из Шавлей, Кейдан и Поневежа. Посреди площади построена ратуша. Первый этаж старых ратушей обычно отводился под торговые дела, второй этаж использовался под канцелярию, городское самоуправление, помещение суда, самое главное помещение – представительский зал для заседаний и приемов. Внутри башни городской ратуши обычно создавался архив, а некоторая часть подвала использовалась в качестве тюрьмы.

В 1679 г. Вкл Ян III Собеский еще раз подтвердил эту привилегию, а старейшинам Шадовского староства (государственного имения) установил штраф в размере 10 000 литовских грошей за возможное нарушение прав города. В то время Шадов уже превратился из королевского имения в государственное имение – центр торговли и просвещения. Владельцы города Шадов часто менялись, в 1683 г. он был отнят у канцлера ВКЛ Христофора Паца и передан писарю ВКЛ Андрею Гелгуду. 5 мая 1699 г. Август II полностью отделил город Шадов от государственного имения (староства), тем самым предоставляя ему еще больше прав.

Немного больше информации о Шадове есть с второй половины XVIII в. По постановлению конвокационного суда с 1764 г. проводились люстрации староств, а в 1765 г. были составлены их инвентари. 18 октября 1765 г. в Поневеже ковенский землемер К. Гутовский составил инвентарь города Шадов. В то время Шадовским староством вместе с имениями Кловайня и Поневеж управлял подскарбий ВКЛ Ян Ежи Флеминг, а затем Антоний Тизенгауз. Город Шадов описан следующим образом: здесь есть рынок, три главные улицы – Кейданская, Шавельская и Кракиновская, всего в городе было 128 дворов, примерно по 7 человек в каждом, так что в Шадове было всего около 900 человек.

Экономическое и социальное процветание города Шадов длилось до конца XVIII в. Во время правления последнего Вкл Станислава II Августа Понятовского, т. у. в 1776 г. Шадов, как и другие городки, был лишен права на самоуправление и перешел во владение к его брату Казимиру Понятовскому, а затем к его сыну Станиславу Понятовскому. 25 июля 1779 г., когда он заключил договор с горожанами, право на самоуправление было восстановлено, но горожане должны были платить князю чинш. Городом Шадов непосредственно правили близкие родственники короля или подскарбии ВКЛ, гетманы и генералы. К ним относятся Воловичи, Сапеги, Пацы, Гелгуды, Радзивиллы, Вишневецкие, Понятовские, Флеминги, Тизенгаузы и Ропы.

В конце XVIII в., т. е. в 1798 г. город Шадов с его окрестностями купил барон немецкого происхождения Теодор фон Роп. Это произошло уже после 3-го раздела Речи Посполитой, во время правления царя Александра I-го. Жители города Шадов не согласились с решением суда об упразднении городского магистрата. 15 декабря 1810 г. шадовские горожане обратились в Сенат в Петербурге. Последний 3 октября 1812 г. решил оставить шадовскую ратушу вместе с магистратом, бургомистром, судом и различными постоянными комиссиями. Таким образом, до отмены крепостного права Шадов был единственным городом в Литве, который отвоевал права города и по своим законам сравнился с уездными городами.

В фонде Древних актов Литовского государственного исторического архива хранятся четыре актовые книги магистрата города Шадов. Хронологические границы документов охватывают 1778-1803 гг. В эти актовые книги заносились заключенные горожанами сделки и договоры, ими предъявляемые жалобы и иски, наследование имущества, решения магистратского суда и другие вопросы. В 1854 г. Шадовская городская ратуша передала эти актовые книги в Виленский центральный архив Древних актов.

Известно, что в конце XIX в. документы Шадовского самоуправления находились у владельца Шадовского имения Т. фон Роба, а оригинал привилегии на восстановление прав самоуправления города Шадов с 19 марта 1792 г., в кожаном переплете, с привешенною печатью – хранился в городском управлении. До Второй мировой войны эта привилегия находилась в Поневежском городском музее.

II. СОЗДАНИЕ ФОНДА И ЕГО СТРУКТУРА

Сведения о фонде

2 апреля 1852 г. император России Николай I издал указ «об учреждении в Киеве, Витебске и Вильно центральных архивов древних актов». Согласно этому указу, в Виленском центральном архиве Древних актов, которое курировало министерство народного просвещения Российской империи, должны были быть собраны все документы, составленные до 1799 г. Директором архива был назначен Никита Горбачевский. Для нужд учреждения из государственной казны выделено 2 300 рублей.

Шадовская городская ратуша в 1854 г. передала Виленскому центральному архиву Древних актов четыре дела. Согласно передаточной описи с 17 марта 1854 г. Вильнюсский центральный архив Древних актов получил четыре актовые книги Шадовской городской ратуши.

В 1872 г. Н. Горбачевским была издана опись-каталог дел, находящихся в Виленском центральном архиве Древних актов. В него были внесены 18 243 дела. Шадовская городская ратуша, как и другие учреждения ВКЛ, в каталоге проходила как отдельная группа дел, имевшая 4 единицы (Гор. № 15143-15146). По виду документов Н. Горбачевский все дела причислил к актовым книгам. Самым древним был документ с 1779 г., самым поздним с 1803 г. Каждое дело получило инвентарный номер, были указаны хронологические рамки документов и количество листов.

В XX веке прошедшие мировые войны, оккупации, экономическая разруха болезненно отозвались на судьбе Виленского центрального архива Древних актов. Он несколько раз был вывезен за границу. Немало дел потерялось или оказалось в архивах соседних государств. После войны дела Виленского центрального архива Древних актов перешли в ведение Центрального государственного архива Лит.ССР. В 1946 г. Архивное управление Лит.ССР получило указание Главного Архивного управления при МВД СССР о взятии всех архивных фондов на учёт и присвоении им номеров.

Выполняя это указание в 1949–1951 гг. фонду «Магистрат города Шадов» был присвоен № 361.

1 января 1957 г. в Вильнюсе был учрежден Центральный государственный исторический архив Лит.ССР, в который из Центрального государственного архива были переданы Древние акты, в том числе и фонд «Магистрат города Шадов». Печатный каталог Н. Горбачевского использовался как документ учёта описи № 1, согласно которому ей принадлежали 4 дела. В 1976 г. была составлена опись № 2 фонда № 361. Ей принадлежало 1 дело – выпись из решения бургомисторско-радецкого суда магистрата города Шадов с 3 июня 1814 г. по делу об изъятии имущества между Иосифом Петровичем, Шеметами и Мисевичами. В 1986 г. из 1 дела (доп. кат. Гор. № 19655), принадлежащего дополнительному рукописному каталогу Н. Горбачевского, была составлена опись № 3. Это был реестр документов (внутренняя опись) актов книг магистрата города Шадов, составленный в 1843 г.

В 1976 и 1980 гг. в Центральном государственном историческом архиве Лит.ССР была проведена проверка наличия и состояния дел фонда № 361 «Магистрат города Шадов». В результате проверки установлено, что в группе дел печатного каталога Н. Горбачевского № 15143-15146 (4 единицы хранения), который использовался как документ учёта описи № 1, оказались в наличии 4 дела, по описи № 2 – 1 дело, а по дополнительному рукописному каталогу Н. Горбачевского (опись № 3) – также 1 дело. Её результаты подтвердили фактическое наличие дел, принадлежащих этому фонду.

В 2020 г. при составлении новой описи № 1 фонда № 361 «Магистрат города Шадов» изменилось количество её единиц хранения. Было решено к описи № 1 присоединить дело, принадлежащее описи № 3. После этих преобразований опись № 3 была ликвидирована.

Итого в фонде № 361 «Магистрат города Шадов» имеется 6 единиц хранения, хронологические рамки которых 1778-1843 гг.

Первая опись фонда № 361 «Магистрат города Шадов»

Недостатки и неточности в описании дел печатного и дополнительного каталогов Н. Горбачевского явились стимулом для исследований Древних актов. При составлении в 2020 г. новой описи № 1 фонда № 361 «Магистрат города Шадов» были проведены следующие работы:

1. проверка наличия и физического состояния дел, ведение точного

- фактического учёта Древних актов;
2. фондирование;
 3. уточнение хронологических рамок документов;
 4. составление заголовков дел на литовском и русском языках;
 5. перешифровка дел.

В новой описи № 1 фонда № 361 «Магистрат города Шадов» каждое из 5 дел, вписанных в печатный и дополнительный каталоги Н. Горбачевского, получили новые инвентарные номера. Рядом указаны и старые шифры каталогов Н. Горбачевского.

Опись № 1 фонда № 361 состоит из актовых крепостных, поточных и декретовых книг, а также из актовых крепостных, поточных и декретовых протоколов. Крайние даты документов 1778-1843 гг. В самой древней книге крепостных, поточных и декретовых протоколов магистрата города Шадов за 1778-1781 гг. имеется более 70 документов.

Крепостные акты – это завещания, акты купли-продажи, долговые обязательства, квитанционные и дарственные записи, торговые сделки и др. Особенно большую ценность представляют завещания. Они наглядно отражают социально-экономическое развитие шадовских горожан и уровень их правовой культуры. Поточными актами являются жалобы, заявления, вызовы в суд, свидетельства возных о вручении вызовов в суд, обдукции, акты ввода во владения и осмотра места преступления и др.

При составлении описи № 1 фонда № 361 «Магистрат города Шадов» не фондовых дел в ней не обнаружено. Особенности дат, физического состояния и состава дел указаны в таблице первой описи, в колонке «примечания».

Дела № 1-4 описи № 1 фонда № 361 «Магистрат города Шадов» имеют реестр документов-внутреннюю опись. Это дело № 5 этой же описи.

В актовых книгах все документы написаны на польском языке. Только реестр документов этих актовых книг написан на русском языке. В описи № 1 также составлены новые заголовки дел на литовском и русском языках, точнее указаны хронологические рамки документов и количество листов.

Всего в описи № 1 фонда № 361 «Магистрат города Шадов» имеется 5 единиц хранения, хронологические рамки которых 1778-1843 гг.

Старший специалист

Отдела распространения информации

Виолета Пансевич

